

VÁLOGATÁS A SZERZŐI JOGI SZAKÉRTŐ TESTÜLET SZAKVÉLEMÉNYEIBŐL

GRAFIKA SZERZŐI JOGVÉDELME ÉS FELHASZNÁLÁSA

SZJSZT-21/2016

I. A megbízó által feltett kérdések

1. Az 1/F/9/B jel alatt csatolt grafikai mű szellemi tevékenységből fakadó egyéni, eredeti jelleggel bíró alkotás-e? Ha igen, miben áll ezen egyéni és eredeti jelleg, figyelemmel arra, hogy a mű alapja a tihanyi apátság alapítólevelén látható királyi aláírás (5/A/2)?
2. Amennyiben az 1. kérdésre igenlő válasz adható, megállapítható-e, hogy az alperes 1/F1/A-B és 1/F/2 jel alatti plakátjain és televíziós hirdetéseiben az 1/F/9/B jel alatti grafikai alkotás felhasználásra került?
3. Amennyiben a 2. kérdésre igenlő válasz adható, megállapítható-e, hogy a szóban forgó felhasználásokon látható grafikai alkotások az 1/F/9/B jel alatti mű átdolgozásai, vagy attól független, önálló szerzői művek?”

II. Rövid tényállás

A megbízó a tényállást az alábbiak szerint foglalta össze röviden.

A grafikusművész felperes 1983-ban K. G. rendező felkérésére készítette el a I. című rock-opera plakáttervét (1/F/9/A). Ehhez a tihanyi apátság alapítólevelén található királyi aláírást vette alapul olyan módon, hogy a vonalakat kissé megvastagította, szélüket rozsdás vastárgyra emlékeztető kimarodásokkal látta el.

A jogvitával érintett mű az a grafikai alkotás (1/F/9/B), amelyet a felperes az előbbi plakátterv alapulvételével alkotott meg úgy, hogy az előbbieket szerint megjelenített aláírás központi, függőleges tengelyét felfelé meghosszabbította, alját pedig csúccsá szélesítette, ilyen módon a tengely egyszerre formál keresztet és kardot. Ez a grafikai mű a zenés színpadi mű hangfelvételének lemezborítóján került felhasználásra.

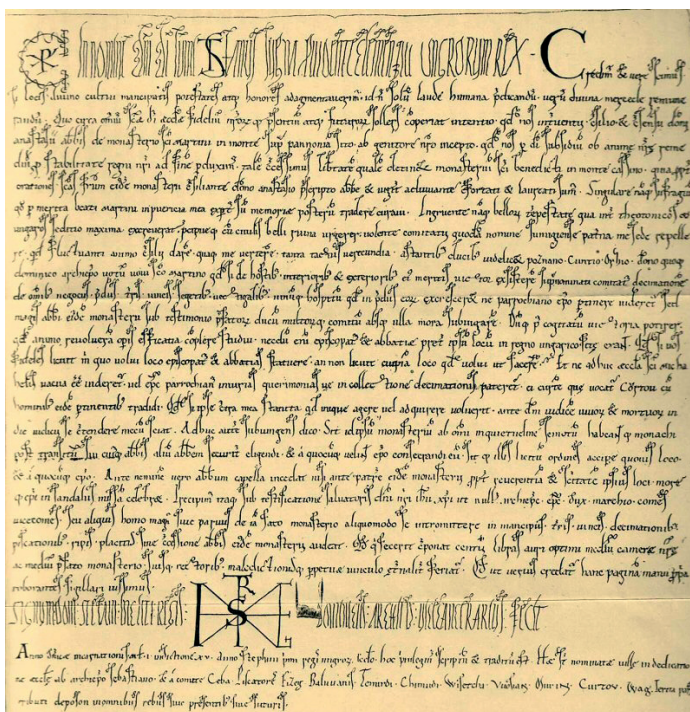
A felperes álláspontja szerint az alperes engedélye nélkül, jogosulatlanul használta fel ezt a grafikai alkotást a 2015. augusztus 18–19-re szervezett, I. című előadást hirdető utcai plakátokon (1/F/1/A, B, 1/F/2) és televíziós hirdetésekből (1/F/3). Ezek a felperes grafikai alkotását segédvonalakkal és -ábrákkal kiegészítve jelenítették meg (1/F/2), amit a felperes a mű jogosulatlan átdolgozásának tekint. A felperes a fentiek miatt szerzői jogi jogsértés megállapítása és szerzői jogdíj megfizetése iránt terjesztett elő keresetet az Szjt. 12. § (1) bekezdés, a 13. §, a 4. § (2) bekezdés, valamint a 16. § (1) bekezdés megsértését állítva.

Az alperes védekezése szerint a felperesi grafikai alkotás a tihanyi apátság alapítólevelén látható királyi aláírás (5/A/2) átvételén alapszik, egyéni, eredeti jelleggel nem bír. A királyi aláírás felhasználása egyébként sem a felperes, hanem a rockopera alkotóinak ötlete volt.

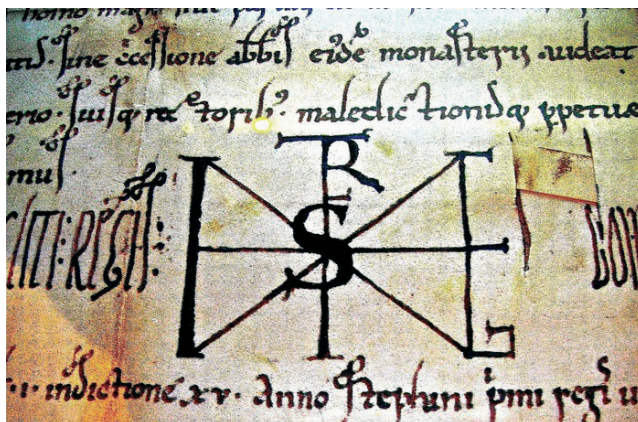
Az alperes állítja, hogy a panaszolt reklámokban mindössze a tihanyi apátság alapítólevelén látható királyi aláírást használta fel, abból kiindulva alkotott önálló, a felperes művétől független, attól eltérő grafikai művet. Ehhez a felhasználáshoz nem volt szüksége a felperes engedélyére, mert a felhasznált királyi aláírás nem áll szerzői jogi ortalom alatt.

III. Előzetes észrevételek

Az eljáró tanács jelezni kívánja, hogy mind a peres felek érvelésében, mind a megbízó által feltett kérdésben hibásan jelenik meg, miszerint Szent István király aláírása a tihanyi apátság alapítólevelén volna olvasható. Az utóbbi apátságot 1055-ben I. András király alapította. Ezzel ellentétben a közismert Szent István-i aláírás (monogramma) a Pannonhalmi Bencés Főapátság 1001-re datálható alapítólevelén található.¹ Az alapítólevelet, illetve az aláírás kinagyított másolatát lásd a következő képeken.

¹ A Pannonhalmi Alapítólevelet lásd: https://hu.wikipedia.org/wiki/Pannonhalmi_alap%C3%ADt%C3%B3_lev%C3%A9l.

A monogramma az oklevél befejező részében, a diplomatika nyelvén az eschatollumban található. Az aláírást megelőzi a signum (vagy subscriptio regis), amely az alapítólevélben így szól: „Signum domini Stephani incliti regis”, azaz „István, felséges király úr jegye”.² A négyzögletes monogramma feloldását már több kutató is megkísérelte. Többen (például Podhradczky József, Horvát István, Fejérpataky László) a „Stefanus rex” szavakat vélik kiolvasni.³ Mások a „Stephanus rex Hungariae”, a „Stefanus rex augustus”, illetve a „Stephanus primus rex Hungariae” mellett állnak ki.⁴ A monogrammán belül külön vizsgálatot érdemel az úgynevezett ductus fundamentalis, azaz alapbetű is. Számos eltérő vélekedés létezik erre, ám hagyományosan a H, az N, illetve az X betűt látták a történészek alapbetűként.⁵

IV. Az alperesi és a felperesi grafika összevetése

1. A felperes eredeti grafikája

A felperes eredeti grafikája az I. című rockopera napjára tervezett ősbemutatóhoz készült poszterén volt látható. A poszter tetején a rockopera szerzőinek neve és Karoling Minuscula betűkkel szedve a rockopera címe, a lap alján pedig az ősbemutató ideje és helye olvasható. E két rész fogja közre a poszter domináns elemét, a felperesi grafikát. Ez két részből áll. A háttérben a felperes által előadottak szerint a nagyszentmiklósi aranyelet egyik korsóján lévő ábrázolás által ihletett, Koppány elragadását szimbolizáló motívum látható. E motívum előtt helyezkedik el az eredetivel mindenben (formájában és színében egyaránt) megegyező

² Fejérpataky László: A Pannonhalmi Apátság alapító oklevele. Budapest, 1878, p. 209.

³ Podhradczky József: A Pannon Halmi Apátság Alapító Levelét nem készítették az ottani szerzetes férfiai, hanem az Szent István Királynak eredeti hiteles oklevele, h. n., é. n., Kir. Magyar egyetemi nyomda, p. 15.; Fejérpataky: i. m. (2), p. 209.

⁴ Fejérpataky: i. m. (2).

⁵ Fejérpataky: i. m. (2), p. 210.

Szent István-i aláírás, amelynek jobb alsó sarkában olvasható a felperes családneve, ugyancsak Karoling Minuscula betűtípussal (szedve). A felperes által elmondottak szerint e poszter nem került nyilvánosan felhasználásra, mivel az ősbemutató helyszínét áthelyezték. A megbízó által feltett kérdésekből továbbá az is kiderül, hogy a jogvita nem ezen eredeti, hanem az ennek módosításával létrehozott grafikát érinti.

2. A felperes módosított grafikája

A felperes másodlagos grafikája a rockoperáról készült hanglemez elülső és hátsó borítóján található.

Az elülső borító alapvetően két részre osztható. Az oldal tetején a rockopera címe olvasható Karoling Minuscula betűtípussal, a borító további részét pedig a Szent István-i aláírás módosított verziója tölti ki. A módosítások lényege a következő: az aláírás színe rozsdavörös, az aláírás központi, T betűjének teteje kardmarkolatáá, alja pedig kardéllé hosszabbodott. A vonalszéleket a felperes elmondása szerint régi vastárgyakra emlékeztető textúrával látta el, ennek köszönhetően a vonalak kimaródásokra emlékeztetnek, recések, bizonytalannak hatnak. A grafika központi eleme tehát a karddá, egyúttal annak formájából következően – a ma ismert – keresztte alakított T betű. Az ábrázolás a keresztény államot megteremteni kívánó Szent István, illetve a pogány hagyományokat őrizni kívánó Koppány küzdelmét szimbolizálja. A grafika rozsdavörös színe érzékelteti e küzdelem utolsó vérig tartó voltát. Az elülső borítón olvasható továbbá a rockopera szerzőinek a neve (kevésbé hangsúlyos helyen, az oldal alján, a kard pengéjének jobb oldalán); a kard markolatának bal alsó sarkában a kérdéses lemez műfaja és a rockopera készítőjének megjelölése (M. produkciója). Továbbá a Szent István-i aláírás bal szélső, I betűjének alján a hanglemez előállítójára és a lemez sorszáma utaló adatok olvashatók. A grafikát készítő felperes nevére az elülső borító nem utal.

A hanglemez hátsó borítóján az előadással kapcsolatos legfontosabb adatok mellett egyrészt központi elemként jelenik meg a Koppány elragadását szimbolizáló motívum, mely az eredeti grafikához képest semmilyen változtatáson nem esett át. A hátsó borító jobb alsó sarkában ismét látható a módosított Szent István-i aláírás, ezúttal kicsinyített méretben és fekete színben. Ugyanitt, az aláírás alatt olvasható a felperes neve.

3. Az alperesi grafika

A megbízó az eljáró tanács rendelkezésére bocsátott több, az alperesi grafikát ábrázoló fényképről készített, papíralapú másolatot. Ezek a 2015-ös előadás utcai oszlopos poszterét (1/F/1/A), ugyanerről egy még közelebbi másolatot (1/F/1/B), egy másik utcai poszterét (1/F/2), egy televíziós reklámról készített fotót (1/F/3), valamint a Z. Ügynökség honlap-

járól készült képet (1/F/8/A) tartalmazzák. Az eljáró tanács megállapításai megtételéhez elegendőnek látta, ha ezek közül az 1/F/1/B, illetve az 1/F/2 jel alatti képeket vizsgálja meg.

Az alperesi oszlopos poszter (1/F/1/B) három nagy részre osztható. A poszter alján a 2015-ös előadás alapvető adatai olvashatók. A középső rész a 2015-ös előadás főszereplőit ábrázolja. A felső sor két szélén a művet jegyző Sz. L. és B. J. is láthatók. A poszter harmadik, felső része részben tartalmaz egy, a Szent István-i aláírást jelentősen módosító grafikát. Ebben a Szent István-i aláírást letisztult vonalvezetés jellemzi, ugyanakkor további segédvonalakkal látja el az I betű tetejét, az S és az R betűt egészében keretbe helyezi, a T betű vízszintes vonalának szélei pedig függőleges irányba továbbfolynak. A T betű felső részét kardmarkolattá alakították, alja ezen a poszteren nem látható. A grafika sötét árnyalatú. A poszter ugyanezen harmadik részében további motívumok tűnnek fel: emelődarura emlékeztető felépítmény a poszter bal oldalán, épületek tornyai és más épületek kontúrjai. Összességében feltételezhető, hogy a poszter háttérében egy budapesti látkép, vélhetően a Szent István-bazilika és környéke látható. Az alperes elmondása szerint e dizájn Szent Istvánnak az ország építésére vonatkozó vízióját jelképezi (és nem a Koppány elleni harcot). Végül a felső harmad jobb szélén egy nagyméretű, piros körben tájékoztatták a poszter készítőit az érdeklődőket arról, hogy „+1 előadás” kerül megtartásra. Az elem egyúttal kitakarja a Szent István-i aláírás jobb szélén található E betűt.

Az 1/F/2 jel alatt iktatott utcai poszter jelentős eltérések mellett reklámozza ugyanazt az eseményt. A fekete háttér előtt az információk rikító zöld és – vélhetően – piros betűkkel jelennek meg. Ezúttal a poszter tetején olvasható a rockopera két szerzőjének a neve, alatta a Szent István-i aláírás alperesi változata. A poszter alján a rockopera címe, előadásának időpontja és helye olvasható. (A poszter legalján található kisbetűs sort az eljáró tanács a rendelkezésre bocsátott másolatról nem tudta leolvasni.) E poszteren a Szent István-i aláírás alperesi változatának egésze látható – ideértve az aláírás jobb oldalán elhelyezkedő E betűt is. A rikító zöld színnel ábrázolt aláírást a letisztult vonalvezetés, a segédvonalak, valamint – ezúttal jól láthatóan – a T betű karddá történő átalakítása jellemzi. E poszteren nem jelenik meg az oszlopos poszter háttérében látható látkép az épületekkel.

V. Válasz az 1–3. kérdésre

Az eljáró tanács a fentiekben bemutatott elemzésre tekintettel a következő, szerzői jogilag releváns megállapításokat teszi.

Az alkotások szerzői jogi védelmét megalapozó, műnek történő minősítés előfeltétele az egyéni, eredeti jelleg megléte. A fentebb vázoltak szerint látható, hogy a felperes Szent István aláírását mint országunk kulturális örökségét csekélyebb részben változtatta meg. Ám az eljáró tanács e változtatásokat elegendőnek ítélte arra, hogy a felperesi grafikát szerzői műnek minősítse. Egyrészt az egyéni, eredeti jelleg minimumkövetelménye, küszöbérté-

ke alacsony, amit a Szerzői Jogi Szakértő Testület számos korábbi szakvéleményében megerősített. Másrészt a felperes grafikájának tematikája, színválasztása és grafikai kivitelezése egyéni, eredeti módon juttatja kifejezésre a felperesnek a Szent István és Koppány ellenállásából eredő dilemmával kapcsolatos véleményét. Végző soron a felperes új értelmet adott az aláírásnak, így mind az előadással, mind a lemezborítóval kapcsolatban alkalmazott grafika emblemikus jelképpé vált.

Ahhoz, hogy a felperes szerzői joga sérüljön, bizonyítani szükséges, hogy az alperes a felperes művét használta fel saját tevékenysége keretében. Ez potenciálisan a felperes többszöröségi és átdolgozási jogának a sérelmével képzelhető el. A vagyoni jogokon felül a szerző személyhez fűződő jogainak megsértését is tilalmazza az Sztj., azonban e jogokat az alperesi grafika elkészítése az eljáró tanács meglátása szerint nem sértette.

A többszöröségi joga alapján a forrásmű egésze vagy valamely szerzői jogilag védett része kerül lemásolásra (például fénymásolás, televíziós műsor rögzítése, egy mű lefényképezése), az átdolgozás révén pedig a forrásműre támaszkodva, annak részleteit felhasználva születik új mű (az Sztj. megfogalmazásával összhangban például fordítás, színpadi, zenei feldolgozás, filmre való átdolgozás, a filmalkotás átdolgozása). Másként mondva, többszöröségi révén az eredeti műpéldányok piacát érintő másolatok jönnek létre, átdolgozás révén pedig egy új piaci szegmenset érintő példányok születnek.

Az eljáró tanács meglátása szerint az alperesi grafika is egyéni, eredeti műnek tekinthető, épp ugyanazon okokra hivatkozással, mint amelyek a felperesi grafika jogvédelménél elhangoztak, vagyis a grafika tematikája, színválasztása és kivitelezése egyéni, eredeti módon juttatja kifejezésre az alperes véleményét Szent István államalapító tevékenységéről.

Mindezekre tekintettel az eljáró tanács úgy látja, hogy az alperes a felperesi művet felhasználta, annak koncepcionális elemeire támaszkodva, ugyanakkor azokat átalakítva engedély nélküli átdolgozást valósított meg. A kiegészítő grafikai elemek nem változtatták meg lényegileg a felperesi grafika látványát, a felhasználás célja és hatóköre megegyezik az eredeti mű piacával, ugyanakkor ahhoz képest új piaci szegmessel (az eredeti helyett a rockopera felújított változatának hasznosításával) függ össze. Erre tekintettel – vagyis az eredeti műre épülő új egyéni, eredeti mű létrehozása révén – az alperesi magatartás az Sztj. 16. § (1) bekezdésébe ütközik.

*Dr. Gyertyánfy Péter, a tanács elnöke
Dr. Mezei Péter, a tanács előadó tagja
Benczúr Gyula, a tanács szavazó tagja*

KIEGÉSZÍTŐ SZAKVÉLEMÉNY GRAFIKAI TERVEK SZERZŐSÉGÉRŐL

SZJSZT-21/2016/2

Az eljáró tanács SZJSZT-21/2016 számú szakvéleményében foglaltakhoz kapcsolódó kiegészítő szakvélemény elkészítését az eljáró tanács számára elsőként a jelen eljárás keretében átadott új bizonyítékok teszik szükségessé. Az eljáró tanács jelezni kívánja, hogy a megkereső a kirendelés szövegében a 19/A/7 jel alatti iratborítóról és kottalap másolatáról tesz említést, ahol az előbbi a kard, az utóbbi a (Szent István-i) monogramma kézi rajzát tartalmazta. Az említett kottalap másolatát azonban az eljáró tanács nem kapta meg, a csatolt mellékletek azt nem tartalmazták, így arról érdemi véleményt az eljáró tanács nem fogalmazhat meg. Ennek megfelelően az eljáró tanács kizárólag az I. című rockopera technikai forgatókönyvén elhelyezett grafikát tudja alapul venni a kiegészítő szakvélemény elkészítésekor. A kérdéses grafika élével lefelé állított, kereszt formájú kardot ábrázol. A kard pengéjén áthalad az iratborítón található valamennyi felírás.

A megkereső a kirendelésben jelzi, hogy az alperes védekezésében előadta, hogy álláspontja szerint az I. című rockoperához kapcsolódó közismert, és az SZJSZT-21/2016 számú szakvéleményben is vizsgált grafikai mű szerzője Sz. L., mivel a grafikát A. B. grafikusművész Sz. L. instrukciói alapján készítette el. A megkereső a kirendelésben nem rögzíti, de feltételezhető, hogy az iratborítón található skiccet is Sz. L. készítette.

A megkereső az alábbi kérdések megválaszolását várja az eljáró tanácstól

Ki az 1/F/9/B. számon csatolt grafikai mű szerzője abban az esetben, ha Sz. L. e mű elkészítéséhez

- i* csak azt az instrukciót adta a felperesnek, hogy a monogrammból induljon ki;
- ii* azt az általános instrukciót adta a felperesnek, hogy a monogrammból induljon ki úgy, hogy az alkotás egy kardábrázolást is magában foglaljon (akár megmutatva a felperesnek a 19/A/7 jel alatti skicceket, akár nem);
- iii* azt a konkrét instrukciót adta a felperesnek, hogy a monogrammat úgy alakítsa át, hogy annak központi, függőleges tengelyét felfelé meghosszabbítva, alját pedig hegyes csücskére alakítva egy stilizált kardábrázolás alakuljon ki.

Az eljáró tanács jelezni kívánja, hogy a Szerzői Jogi Szakértő Testület szervezetéről és működéséről szóló 156/1999. (XI.3.) Korm. rendelet 8. § (1) bekezdése szerint „a Szakértő Testület nevében az eljáró tanács a feltett kérdések és a benyújtott iratok alapján alakítja ki a szakértői véleményt, a tények megállapítására nem végez külön bizonyítást ...”. Az eljáró tanács ezért szakvéleménye meghozatalakor kizárólag a megbízáshoz csatolt iratok alapján hozta meg alábbi szakvéleményét.

Ennek megfelelően annak eldöntése, hogy a megkereső által vázolt három alternatív instrukció közül ténylegesen melyiket adta Sz. L. A. B. grafikusművésznek, a bíróság feladata. Az eljáró tanács részben ezért, részben pedig az alább kifejtett válaszára is tekintettel a három alternatívát nem tárgyalja külön, azokra egységes választ ad.

A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (Szt.) 1. § (3) bekezdése értelmében a szerzői jogi védelem kizárólag az egyéni, eredeti művekre terjed ki. Egy grafika minden további nélkül megfelelhet az egyéni, eredeti jelleg követelményének, amit igazol, hogy az Szt. 1. cikk (2) bekezdés *h*) pontja kifejezetten védeni rendeli a rajzolás útján vagy más hasonló módon létrehozott alkotásokat és azok terveit. A grafika szerzője az azt lerajzoló vagy más hasonló módon megalkotó személy. [Vö.: 4. § (1) bekezdés.] Az Szt. 1. cikk (6) bekezdése értelmében az ötletek, elgondolások nem képezik szerzői jogi védelem tárgyát.

A grafika elkészítéséhez adott instrukciók önmagukban csak ötletnek vagy elgondolásnak tekinthetők, függetlenül attól, hogy a megkereső a kérdésében minőségbeli különbségeket mutató instrukciók között tesz különbséget. Az eljáró tanács véleménye szerint azonban mindhárom esetben csupán ötletről vagy elgondolásról beszélhetünk, s így az instrukciókra, valamint azokon keresztül a grafikai művekre nézve Sz. L.-t nem illetik meg a szerzői jogok.

A megkereső által feltett kérdésekre az eljáró tanács tehát azt a választ adja, hogy az instrukciók mindhárom alternatívája esetén a grafikai mű szerzője az azt egyéni, eredeti jellegű műként megalkotó A. B. grafikusművész.

Dr. Gyertyánfy Péter, a tanács elnöke
Dr. Mezei Péter, a tanács előadó tagja
Benczúr Gyula, a tanács szavazó tagja

Összeállította: Barsvári Tímea